

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ПОЛЮВАННЯ

Марина Черкашина,

*канд. юрид. наук,
асистентка кафедри екологічного права
Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків*

Тваринний світ є одним із основних компонентів природного середовища та важливою складовою природних багатств України. Проте сучасний стан використання тваринного світу потребує уваги з боку держави, про що свідчить аналіз одного з основних видів користування тваринним світом – мисливства.

Мисливство – це вид спеціального використання тваринного світу шляхом добування диких звірів і птахів, які перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь та можуть бути об'єктами полювання (ст. 21 Закону України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. № 2894-III в редакції від 09.04.2009 р., ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» від 22.02.2000 р. № 1478-III в редакції від 14.05.2004 р.).

Проблеми використання й охорони тваринного світу, створення та ведення мисливських господарств, правового регулювання полювання тощо досліджували в різні часи такі науковці, як В. Мунтян, В. Шахов, М. Волік, П. Тихий та ін. [1–5]. Разом із тим необхідність забезпечення на практиці реалізації вимог законодавства про використання мисливських тварин ставить перед державою завдання вдосконалення системи правових гарантій, охорони та збереження диких тварин, правового регулювання цих відносин у сучасних складних економічних, екологічних і соціальних відносинах.

Метою цієї статті є розгляд суб'єктивного права на полювання, аналіз законодавства України у галузі використання й охорони тваринного світу, а також визначення та дослідження гарантій здійснення і захисту вказаного права та формулювання відповідних пропозицій щодо їх удосконалення.

Стаття 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» визначає полювання як дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі

або утримуються в напіввільних умовах. До полювання прирівнюється перебування осіб у межах мисливських угідь, у тому числі на польових і лісових дорогах (крім доріг загального користування), з будь-якою стрілецькою зброєю або з капканами та іншими знаряддями добування звірів і птахів, або з собаками мисливських порід чи ловчими звірами та птахами, або з продукцією полювання; перебування осіб на дорогах загального користування з продукцією полювання або з будь-якою зібраною розчохленою стрілецькою зброєю.

Право на полювання в межах визначених для цього мисливських угідь мають громадяни України, які досягли 18-річного віку, отримали відповідні документи, що засвідчують право на полювання. Документами на право полювання є: посвідчення мисливця; щорічна контрольна картка обліку добутої дичини та порушень правил полювання з відміткою про сплату державного мита (наказом Держкомлісгоспу України від 21.03.1997 р. № 32 (в редакції від 06.08.1997 р.) затверджено Порядок видачі посвідчення мисливця та контрольної картки обліку добутої дичини і порушень правил полювання, а також наказом Держкомлісгоспу України від 24.11.2005 р. № 492 затверджено розмір збору за видачу посвідчення мисливця та контрольної картки обліку добутої дичини і порушень правил полювання).

Термін дії посвідчення мисливця не обмежений, а контрольна картка діє протягом одного мисливського сезону. До недавнього часу посвідчення мисливця мали повноваження видавати громадські організації УТМР, але, як свідчить досвід, для такої серйозної справи потрібен системний державний підхід і контроль. Тому кожному кандидату у мисливці обов'язково доводиться здавати екзамен у державних органах лісового та мисливського господарства на володіння знаннями з техніки безпеки, біології мисливських тварин, правових норм і багато іншого.

Посвідчення мисливця видається Мінлісгоспом і його органами на місцях після складання громадянином екзамену за відповідною програмою. Від сплати збору за видачу посвід-

чення мисливця та контрольної картки обліку добутої дичини і порушень правил полювання звільняються учасники бойових дій у період Великої Вітчизняної війни, інваліди війни всіх груп, інваліди I групи всіх категорій, учасники ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС першої категорії. Законодавство про тваринний світ (на відміну від деяких галузей природокористування) передбачає, що не тільки громадяни України, а й іноземні громадяни й особи без громадянства відповідно до Закону України «Про тваринний світ» (ст. 10), Закону України «Про мисливське господарство та полювання» (ст. 13) мають право відповідно на загальне та спеціальне використання об'єктів тваринного світу, але для них встановлюється особливий порядок набуття права користування тваринним світом. Тому іноземні особи також можуть здійснювати полювання на території України. Документи на право полювання, видані відповідними органами інших держав, чинні на території України.

Умови організації та здійснення полювання іноземцями, розмір плати за надані послуги та добути продукцію полювання визначаються відповідними договорами, що укладаються між іноземцями або юридичними особами, які організують для них полювання, та користувачами мисливських угідь (ст. 13 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»; наказ Держкомлісгоспу України «Про затвердження Правил організації полювання та надання послуг іноземним мисливцям» від 09.09.1999 р. № 83 в редакції від 04.02.2008 р.). *Проте невизначеним є порядок укладення договорів між іноземцями або юридичними особами, які організують для них полювання, та користувачами мисливських угідь. На яких підставах і згідно з якими міжнародними нормативно-правовими актами документи на право полювання, видані відповідними органами інших держав, чинні на території України.*

Отже, гарантією виникнення права на полювання є отримання певного, передбаченого законодавством *статусу особи* (статус мисливця), якого повинна набути особа, яка бажає реалізувати надане їй право на полювання. Набувається статус мисливця шляхом здійснення суб'єктом певних юридичних дій, у результаті яких отримуються необхідні, закріплені законодавством, документи, що, у свою чергу, є гарантією виникнення у суб'єкта права на полювання. Слід зазначити, що на цьому етапі законодавство визначає певні соціальні категорії громадян, які мають пільги при отриманні документів, які підтверджують статус мисливця. Віднесення особи до таких категорій є юридичною гарантією отримання нею передбачених законом пільг у здобутті згаданого статусу. Але набуття статусу мисливця ще не можна вважати гарантією реалізації відповідного права на полювання.

Добування мисливських тварин здійснюється за дозволом – ліцензією або відстрільною картою. Згідно з наказом «Про затвердження Положення про порядок поведження зі зброєю, видачі ліцензій на добування мисливських тварин та проведення полювань» від 02.04.2007 р. № 129, затвердженим Держкомлісгоспом України, *ліцензія на добування мисливських тварин* – це документ суворої звітності, який засвідчує право мисливців на добування однієї особини тварини того виду, статі та віку, що зазначено в ньому. Вартість ліцензій на добування мисливських тварин у мисливських угіддях України затверджена наказом Держкомлісгоспу України «Про встановлення вартості ліцензій на добування мисливських тварин» від 24.11.2005 р. № 493. Ліцензія з незаповненими реквізитами, виправленнями, простроченими термінами полювання або не зареєстрована у відповідних журналах вважається недійсною, а полювання за нею – незаконним. Ліцензія може видаватися користувачем на різні терміни: на один світловий день при полюванні на парнокопитних і хутрових звірів; на п'ять світлових днів при полюванні на ведмеда; на мисливський тур іноземним мисливцям при полюванні на ведмеда та парнокопитних тварин (спеціальні ліцензії Держкомлісгоспу України); до моменту відлову при відлові тварин для переселення. Після добування тварини, на місці відстрілу (відлову), до початку вивезення добутої тварини, а також у разі закінчення зазначеного в ній терміну полювання ліцензія закривається шляхом відмітки про результат полювання.

Ліцензії, за якими тварини не були відстріляні, та ліцензії, полювання за якими з певних причин не проводилося (крім випадків карантинних чи інших офіційно введених обмежень), втрачають силу та повертаються за місцем придбання без відшкодування їх вартості. У разі заборони полювання в певних мисливських угіддях через уведення карантинних чи інших офіційно введених обмежень вартість ліцензій, виданих у ці угіддя, компенсується в повному обсязі державним органом лісового господарства, який видавав ліцензії, – користувачу, а користувач – мисливцю, який не зміг використати заздалегідь придбану ліцензію.

Видача дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, регламентується наказом Мінкобезпеки України «Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення» від 26.05.1999 р. № 115.

Відстрільні картки видаються мисливцям користувачем мисливських угідь, який встановлює і вартість відстрільних карток за погоджен-

ням з місцевим органом центрального органу виконавчої влади з питань фінансів.

Таким чином, крім документів, що підтверджують статус мисливця, для того, щоб почати здійснювати законодавчо закріплене право на полювання, особа повинна отримати *спеціальний дозвіл* (ліцензію, відстрільну картку), який також є юридичною гарантією права на полювання.

У законодавстві начебто закріплено механізм отримання ліцензій, проте немає ні конкурсентних, ні превентивних засад їх отримання. З аналізу законодавства можна зробити висновки про те, що кількість ліцензій обмежена лімітом добування мисливських тварин на мисливський сезон, однак кількість мисливців значно більша (наприклад, Харківська обласна організація УТМР налічує в області 626 організацій, у системі товариства створено одну міжрайонну і 25 районних організацій; Дніпропетровська обласна організація УТМР об'єднує 27 тис. мисливців і рибалок, у тому числі понад 20 тис. мисливців, створено 553 первинних організацій і 25 районних). Хоча Статут Українського товариства мисливців і рибалок (зареєстрований Міністерством України від 21.10.1992 р. № 316 в редакції від 25.07.2000 р.) містить положення (3.5, п. «б»), які надають можливість здійснювати полювання на пільгових умовах за наявності членського квитка даної громадської організації, проте на законодавчому рівні відсутні підстави та порядок визначення суб'єктів, яким може бути надана можливість отримання ліцензії в першу чергу. В цих випадках можна запропонувати чітке встановлення в законодавстві пільг і переваг перебування суб'єкта членом певного мисливського товариства, а також порядку визначення першоотримувача ліцензії на здійснення полювання. На питання про те, чому так різняться вартість полювання, відстрільні картки й інші послуги у різних користувачів мисливських угідь, відповідь начебто очевидна: чим більше користувач вкладає коштів у розведення дичини, охорону угідь, поліпшення якості послуг, чим більше мисливець має можливостей добути дичину, тим більшу ціну за полювання має право виставити мисливське господарство. Проте нерідко відбувається все навпаки і це, на жаль, не поодинокі ситуації.

Крім дозволу на добування мисливських тварин (ліцензія, відстрільна картка тощо), необхідно мати відповідний дозвіл на право користування вогнепальною мисливською зброєю (ст. 15 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»: полювання може здійснюватися з мисливською зброєю, що належить іншій фізичній особі, лише в її присутності та за наявності у мисливця і власника зброї відповідних дозволів, виданих органом внутрішніх справ. *Доцільно було б передбачити можли-*

вість здійснення полювання вогнепальною мисливською зброєю, що належить користувачу мисливських угідь у присутності уповноваженого працівника та за наявності у мисливця і власника зброї відповідних дозволів, виданих органом внутрішніх справ, паспорта на собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів з відміткою про допуск до полювання у поточному році у разі їх використання під час полювання (ст. 14). Наказом Держкомлісгоспу України від 12.03.2004 р. № 31 затверджено Порядок видачі паспортів на собак мисливських порід. Зазначені документи мисливець повинен мати під час здійснення полювання, транспортування або перенесення продукції полювання та пред'являти їх на вимогу осіб, уповноважених здійснювати контроль у галузі мисливського господарства та полювання (статті 22, 23 Закону України «Про тваринний світ», статті 12, 14 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»), – громадських мисливських інспекторів, Положення про яких затверджено Держкомлісгоспом України від 01.03.2002 р. № 27.

Користувачі (мисливці) зобов'язані дотримуватися певних лімітів використання об'єктів тваринного світу. Наказом Міністерства екологічної безпеки України від 26.05.1999 р. № 116 в редакції від 03.05.2009 р. затверджена Інструкція щодо застосування порядку встановлення лімітів використання диких тварин, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення.

Вирішення на законодавчому рівні потребує колізії, що стосується можливості одночасного здійснення полювання та загального лісо-, водокористування відповідними суб'єктами, які іноді перешкоджають один одному. Очевидно настав час передбачити в законодавстві норму, яка б забороняла чи обмежувала право загального лісо-, водокористування при здійсненні полювання в мисливський сезон у мисливських угіддях, хоча фактично суб'єкти загального природокористування обмежуються у здійсненні свого права періодом полювання, яке відбувається майже протягом року. В мисливський сезон фізичні особи, які здійснюють на встановлених законом підставах загальне лісо-, водокористування, перешкоджають мисливцям, зривають полювання, безперешкодне здійснення якого повинні забезпечити користувачі мисливських угідь. Так, 16 грудня 2006 р. на території Студенецького лісництва Ізюмського лісгоспу проводилося колективне полювання на дикого кабана. У свою чергу, в той самий час на цій території з метою вивчення біорізноманіття перебував колектив людей. У результаті полювання було припинено, звіра не добули, а мисливці та мисливське господарство зазнали значних моральних і матеріальних втрат.

З аналізу ст. 19 Закону України «Про тваринний світ» випливає, що право на полювання

припиняється в разі: закінчення строку, на який було надано відповідний дозвіл на добування мисливських тварин; добровільної відмови громадян від здійснення права на полювання; порушення встановленого законодавством порядку й умов здійснення права на добування мисливських тварин; на підставі рішення суду в разі систематичного невиконання громадянами встановлених законодавством правил, норм та інших вимог або договірних обов'язків щодо охорони та використання об'єктів тваринного світу, а також в інших випадках, передбачених законом. Припинення права на полювання не звільняє громадян від зобов'язань щодо відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону та використання тваринного світу.

Стаття 33 Закону України «Про тваринний світ» передбачає, що користувачі об'єктами тваринного світу в установленому законодавством порядку мають право оскаржувати рішення органів виконавчої влади та посадових осіб, які порушують їх права на використання об'єктів тваринного світу, проте *компетенція відповідних органів у сфері позасудового та судового захисту прав користувачів тваринним світом належним чином не врегульована на законодавчому та підзаконному рівнях*. Шкода, заподіяна власникам і користувачам об'єктами тваринного світу, підлягає відшкодуванню в порядку, передбаченому законодавством. У разі припинення права спеціального використання об'єктів тваринного світу з підстав, не передбачених ст. 19 Закону України «Про тваринний світ», підприємствам, установам, організаціям і громадянам, яким було надано це право, надається рівноцінна можливість здійснення свого права (ст. 35 Закону України «Про тваринний світ»). Громадяни відповідно до закону мають право на компенсацію шкоди, завданої дикими тваринами (ст. 10 Закону України «Про тваринний світ»). Проте і користувачі повинні відшкодувати збитки, завдані об'єктам тваринного світу (Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21.02.2006 р. № 3447-IV). З метою посилення боротьби з браконьерством, збереження державного мисливського фонду Держкомлісгосп України наказом від 18.07.2007 р. № 332/262 затвердив такси для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України).

Отже, юридичними гарантіями права на полювання є положення законодавства, які визначають права й обов'язки мисливців, користувачів мисливських угідь, відповідних органів

виконавчої влади, закріплюють гарантії правильного, раціонального користування тваринним світом і всебічної його охорони, а також засоби та способи захисту порушених прав зазначених суб'єктів. Важливими умовами також є дотримання мисливцями встановлених правил, норм, лімітів, строків використання об'єктів тваринного світу.

Висновки

Хоча й вважається, що право на полювання на диких тварин є досить врегульованим видом права користування тваринним світом, але і в ньому не вбачається прозорості деяких юридичних фактів, іноді правові норми не можуть регулювати відносини, що складаються в умовах сьогодення, що, безумовно, потребує вдосконалення існуючих норм права або прийняття нових. Так, незважаючи на Указ Президента України від 23.05.2005 р. № 837/2005, який був спрямований на вирішення питання надання у користування мисливських угідь, лімітів і дозволів на добування мисливських тварин на засадах відкритості, гласності та прозорості, досі відсутні конкурентні, превентивні засади отримання ліцензії на добування цінних мисливських тварин. Жодним нормативним актом не регламентується порядок випуску, реєстрації, заповнення, зберігання відстрілочних карток, а доходи мисливських користувачів за реалізацію відстрілочних карток у багатьох господарствах перевищують доходи, отримані від реалізації ліцензій. Вирішити цю проблему можна, наприклад, шляхом видачі відстрілочних карток у порядку, передбаченому для ліцензій, або їх друку мисливськими господарствами з обов'язковою реєстрацією в обласному управлінні лісового господарства. І це лише деякі приклади, які вказують на необхідність замислитися та починати вирішувати існуючі проблеми правовими способами.

Література

1. Мунтян В. Л. Правова охорона тваринного світу: Методична розробка. – К., 1968. – 108 с.
2. Шахов В. С. Право пользования охотничьими угодьями: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1989. – 24 с.
3. Волік М. П. Правове регулювання полювання в Україні (на матеріалах південного регіону України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – О., 1997. – 22 с.
4. Волік М. П. Організаційно-правове забезпечення права громадян на полювання: Проблеми чинного законодавства про мисливство. Пояснення окремих моментів // Юридический вестник. – 1998. – № 2.
5. Тихий П. В. Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2000. – 18 с.

